

МАТИЈА В. БЕЋКОВИЋ

*(Беседа на отиварању Међународној научној скупи о књижевном делу
Добрице Ћосића 30. августа 2017. у Београду)*

БОГ ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА ПОСТОЈИ

Част ми је да се чује и моја реч на скупу посвећеном књижевном делу Добрице Ћосића. Али како исказати оно што би овим поводом било умесно рећи кад знамо да сваки повод и пригодност истини и искреној речи могу само одмоћи?

А ваљало би рећи шта је све овај самоуки дуговеки „сељак с начарима”, како га је назвао Михиз, научио и од себе начинио док је постао драгоценост српског језика и „најзначајнији Србијанац после Другог светског рата”, како га је оценио Милован Ћилас.

Од великих писаца који су се бавили високом политиком Ћосић спада у оне којима је политика највише скрајнула и затамнила књижевно дело. Иво Андрић је имао далеко значајнију политичку каријеру, али се нико није осмелио да га о политици било шта пита, док Добрицу Ћосића готово нико није питао ништа о књижевности. Милован Ћилас је имао стрмију политичку каријеру од обојице, а рекао ми је да би све своје функције и сав револуционарни рад дао за једну праву реченицу. Не сумњам да се око те рачунице не би двоумио ни Добрица Ћосић.

Кад сам дошао у Ваљевску гимназију, први пут сам чуо његово име, а тамо одакле сам дошао најславнији је био Бранко Ћопић. Презимена ратног и поратног песника револуције раздвајала су слова „п” и „с”, а у том постскриптуму крила се историја рата „који је нашем народу скренуо историју у непознато и трагедију”.

Ћопић је био господин који се пресвукао у сељака, а Ћосић сељак који се обукао у господина. Слично оном што је Гробаров рекао мени: „Ти се правиш паметан, а ја се правим луд.” Један је бобоњао испод гласа, а други учио књижевни језик рвући се са завичајним акцентима. Један је писао о ђеду Раду, а други причао о деди Јефтимију. Иако су за револуцију учинили више него све њене дивизије, вођа је једног брзо жигосао као непријатеља „кога нећемо хапсити”, а другог држао на слободи, али

на леду. Један је на крају револуције побегао у башту сљезове боје, а други се вратио бајкама и коренима, а себе и свој Расински одред сменио Првом армијом и Живојином Мишићем. Обојица су ходочастила на Христов гроб. И због тог греха један је пореметио душом и скочио с моста, а Моравац се показао тврђи од Грмечлије. У најновијем рату једном су бронзане груди напунили екразитом, а другом спаљивали књиге. Није без неке што је Ћосићева ћерка за свој докторат изабрала Ћопића.

Онда кад је није спомињао нико, Ћосић је већ у својим првенцима редовно спомињао Србију, Србијицу, моравско човечанство. Не знам зашто ми је још као ђачету то запало за око. Србијица је сведочила да постоји и Србија, уз деминутив и суперлатив, док реч српство није нико употребио 70 година. Са данашњим средствима могло би се лако утврдити и кад је та реч нестала и кад се поново јавила. Космополити, трагаоцу за новим и модерним, Добрици Ћосићу је прилепљена етикета српског националисте, коју је узалуд одлепљивао, знајући да је по комунистичким канонима нешто најгоре што човек може бити. И да по том канону никога не занима шта си, већ си увек оно што се гони и због чега се страда. Књиге Добрице Ћосића доспеле су у сваку кућу. Мора да је њима нешто озбиљно погодио кад је толике читаоце усрећио, а режим унесрећио и нагнао да на најјаче укључи све аларме.

Добрица с малим и великим словом, човек топлине и комуникације којој нема равне, навео је Миодрага Павловића да ми каже: „Он је рођени лидер. Са свима се слаже!”

Ишао сам у Велику Дренову на сахрану његове мајке, која је у оно доба сахрањена по православном обреду, а он је дошао на сахрану моје мајке која је у Колашину, прва после Другог светског рата, испраћена са крстом, свећом, свештеницима и црквеним звонима.

Био је марксиста и одлазио у другу собу када сам са његовом мајком Милком разговарао о моравским ђаволима, клетвама, враџбинама и мађијама. На разгледници упућеној мојој мајци у Колашин написао је: „Ја верујем да Зоркин Бог постоји.” Први пут сам чуо да нечији бог постоји, а нечији не постоји, али колико год се изговарао да није верник, место њега бих смео да кажем: бог Добрице Ћосића постоји и био је у њему.

Кад смо се с пријатељима писцима из Сарајева договорили да се једног лета видимо на Сињајевини, долазак су нам забранили и запретили хапшењем ако дођемо, а писце у Сарајеву су саслушавали и кажњавали. Добрица је написао протестно писмо председнику Црне Горе, а он одговорио да афера нема везе ни с њим ни с Црном Гором, која је поступала по налогу Босне и Херцеговине.

Добрица Ћосић је писао о Србији и провео живот у Србији. Не усуђујем се ни да замислим каква би срећа за Србију била да су у њој

цео свој живот провели Јован Дучић, Милош Црњански, Слободан Јовановић, Растко Петровић...

Кад је постао председник републике, у честитки сам му написао: „Спријатељили смо се кад си био у немилости, па кад опет будеш, ми ћемо наставити.”

Срећом, нисам дуго чекао. У својим записима забележио је: „Мој дугогодишњи пријатељ Матија Бећковић изјавио је да сам јефтино продао своју кожу. Али се није на мене наљутио нити је, упркос разликама, на нашем пријатељству остало икакве сенке.”

Рекао је да Срби све што добију у рату изгубе у миру. Крајње је време да позванији од мене утврде да ли је Србија Други светски рат добила или изгубила. И није ли можда у миру само докрајчивано оно што се у рату није стигло.

Сад „кад све је прах кад увис дигнем руку”, кад је свету у којем је живео Добрица Ћосић „време угасило значај”, кад је комунистичка идеологија прешла у надлежност археологије, кад се испоставило да је лаж истина, кад је атомска бомба укинула патриотизам, кад је утопију која је коштала милионе људских живота прогутао Бермудски троугао историје – можда је време да се замислимо и подвучемо црту.

Острашћене дискусије дуго трају и споро се хладе.

Добрица Ћосић је постао најбољи пример да је најтеже признати да је велики ономе ко је стварно велики и, што је већи, да су веће и невоље с њим. Истина, ни у најжешћим кампањама није спомињан његов књижевни дар, као нешто најневажније и најспоредније.

У постистинитој ери атрибути најнеодољивији, најплеменитији, најизузетнији ређе се троше на људе и ствараоце, а чешће на кућне љубимце. И кад је реч о планетама, више узбуђења изазива помрачење сунца, док се његово рађање и сијање подразумева. Свесни смо колико је чудо кад се рађају звезде и падају комете, подижемо децу на кркаче да то виде. Али да ли ћемо дочекати да настане радост и узбуђење кад на земљу стигне неки божји дар, а такви се рађају ређе него комете?

Богомдани дар, највећи откад постоји Велика Дренова, родио се у њој пре деведесет и шест година. Они који би хтели да процене његову вредност тешко ће икад моћи да утврде колико је значао свом народу и земљи у којој је волео сваку лиску и сенку, јавор и шљиву, сваког човека и сваки цвокот леда.

Велики су дали лепоту и смисао нашем животу. Што рекао Пастернак: „Шта учини ти подлаче / Ти убицо ког се боје / Ја натерах свет да плаче / Над лепотом земље моје!” Срећом да постоје паралелни светови којима овај свет не може ништа. Нови нараштаји више налазе и науче на интернету него у школи и школским програмима. Многе праве вред-

ности су већ дочекале своје време. Зар нисмо тек прекјуче једва чули за Теслу, јуче за Пупина, а пре неки дан за Миланковића?

Већ и сама чињеница колико је стручњака за случај Добрице Ћосића најбољи је доказ и образложење његовог значаја. Да су у праву, довољан би био један, што је рекао Ајнштајн кад је сто научника устало да обори његову теорију.

Добрица Ћосић је имао редак дар да одржи главу изнад воде у свим временима и, живећи неколико живота, проживео животе неколико нараштаја. А живео је зато што је знао да је потребан свом народу, што је волео људе и своју земљу и лако подносио и знао да није ни први ни последњи кога су због те љубави каменовали у рођеној земљи и на матерњем језику.

Можда ће наши унуци превазићи поделе из грађанског рата који у Србији још траје. Читаве генерације остале су подељене и укопане у ратне ровове, и једни и други као сопствене жртве.

Ако је Његош геноцидни песник, ако је сакати Вук осакатио српски језик, ако је Цвијић расиста, ако је Слободан Јовановић ратни злочинац, ако је Николај Велимировић антисемита, ако је Дучић реакционар, ако је Црњански фашиста, ако је Андрић пером нанео више зла него све непријатељске војске, ни Добрица Ћосић није могао проћи боље.

Па ипак, сведоци смо како се на крају показује да су све те псовке и клевете биле против урока и заправо најбољи начин да их сачувамо и сазнамо кога имамо.

Велики и даровити су нам најдрагоценија имовина. Благо које се не дели и не продаје ни за шта на свету. Благо заједничко, једно и недељиво, које нас мири, повезује и подиже увис. Само њиме се можемо испуити и оправдати своје постојање.

Добрица Ћосић је умро у туђем веку и свету, али због оног што је, неупоредивом снагом, у вербалном делиријуму исткао од српског језичког крупниша и ситниша, описујући Србијицу „као ливаду коју река плави кад год зацвета”, ниједан будући свет и век неће му бити туђ.